

MỘT SỐ ĐỀ TÀI SÁNG TÁC CHỦ YẾU TRONG CÁC TRIỂN LÃM ĐIỀU KHẮC TOÀN QUỐC - NHÌN TỪ CÁC TÁC PHẨM ĐẠT GIẢI

PHẠM THÁI BÌNH

Email: binhphamthai.hau@gmail.com

Trường Đại học Kiến trúc Hà Nội

SOME MAJOR COMPOSITION THEMES IN EXHIBITIONS NATIONWIDE SCHOOL - VIEW FROM THE AWARD-WINNING WORKS

TÓM TẮT ↔ ABSTRACT

Từ 5 cuộc triển lãm điêu khắc toàn quốc giai đoạn (1973 – 2013) cho thấy vai trò của nghệ thuật điêu khắc đã hiện diện trong đời sống nghệ thuật Việt Nam ngày càng rõ nét. Nghệ thuật điêu khắc đã từng tồn tại và phát triển các loại hình như: tượng tròn, phù điêu, tượng có tính trang trí hay mang tính hoành tráng và sắp đặt. Nghệ thuật tượng tròn và phù điêu không chỉ bó hẹp ở không gian 3,4 chiều đơn thuần mà được sáng tác dưới nhiều lăng kính nhiều chiều, nhiều hướng nhìn và chất liệu khác. Ở mỗi loại hình sáng tác đều được các nhà điêu khắc bám sát vào những mảng đề tài phản ánh đời sống xã hội: Đề tài về lãnh tụ, cách mạng, đề tài về phụ nữ và thiếu nhi, đề tài về môi trường... Có thể nhìn từ những tác phẩm đạt giải để thấy các nghệ sĩ đã góp tiếng nói của điêu khắc để thúc đẩy xã hội phát triển hiện đại và mang tính toàn cầu.

Từ khóa: Đề tài sáng tác, Các tác phẩm đạt giải, triển lãm điêu khắc toàn quốc

From 5 national sculpture exhibitions in the period (1973 - 2013), the role of sculpture art has appeared in Vietnamese artistic life more and more clearly. Sculpture art has existed and developed forms such as: round statues, reliefs, decorative statues or monumental and installation. The art of circular statues and reliefs is not limited to a mere 3.4-dimensional space, but is composed under many multi-dimensional prisms, views and other materials. In each type of composition, sculptors closely adhere to topics reflecting social life: topics about leaders, revolution, topics about women and children, and topics about the environment... It can be seen from the winning works that the artists have contributed the voice of sculpture to promote the development of a modern and global society.

Keywords: *Composition topic, Award-winning works, national sculpture exhibition*

Đề tài về Lãnh tụ, cách mạng qua các tác phẩm đạt giải triển lãm điêu khắc toàn quốc

Đề tài về hình tượng Bác Hồ được sáng tác dưới hình thức chân dung hoặc nhóm tượng có hình ảnh Bác cùng các hình ảnh chiến sĩ hoặc quần chúng nhân dân. Tiêu biểu là sáng tác hình tượng Bác Hồ của nhà điêu khắc Trần Văn Lâm trong triển lãm lần thứ nhất. Cũng từ những tác phẩm với chủ đề Lãnh tụ này mà sau này nhiều tác phẩm đã được sử dụng đưa vào trưng bày tại các trụ sở, cơ quan nhà nước hoặc các Hội nghị chính trị ở các trung tâm thành phố, vùng miền trên cả nước. Triển lãm thứ hai với tác phẩm Tình hữu nghị Việt Nam - Campuchia (giải Nhì) của Nguyễn Văn Quế, Biên giới (giải Nhì) của Kim Giao, Hai Bà Trưng (giải Ba) của Trần Thị Hồng, Kéo pháo (giải Ba) của Vũ Lợi, Cắt dây thép gai (giải Ba) của Trịnh Dân, Đấu tranh chính trị (giải Ba) của Lê Thuộc... với phong cách sáng tác chủ yếu vẫn hướng về mô tả chân thực, phản ánh đời sống và thực tại xã hội đất nước.

Triển lãm định kỳ lần ba (1993) biểu hiện rõ nét việc chăm giải của Hội đồng nghệ thuật trong việc lựa chọn các tác phẩm được giải mang dáng dấp đề tài lãnh tụ cách mạng. Hầu như đến giai đoạn này đánh dấu bước ngoặt về sự tự do sáng tạo của các nghệ sĩ tạo hình nói chung nghệ sĩ điêu khắc nói riêng. Những đề tài lãnh tụ, cách mạng đã nhường chỗ cho sự xuất hiện của các tác phẩm mang thông điệp về tính xã hội hóa cao mà cụ thể hướng về các chủ đề ca ngợi vẻ đẹp của tình yêu, hạnh phúc. Tuy nhiên, tác phẩm Bài ca xung trận (giải Khuyến khích) của Phạm Ngọc Tuấn như một dấu nổi về chủ đề/đề tài giữa các chặng đường sáng tác và đặc trưng ngôn ngữ của nghệ thuật điêu khắc hiện đại. Đồng thời cũng là phản ánh tính kết nối, kế thừa từ nghệ thuật điêu khắc truyền thống và hiện đại trong bối cảnh phát triển đất nước.

Các tác phẩm mang đề tài lãnh tụ, cách mạng được giải ở triển lãm định kỳ lần 4 (2003) lại mang làn gió mới như những hồi cổ về lịch sử đất nước. Triển lãm lần thứ tư có 23 tác phẩm xuất sắc đạt giải thưởng đồng thời phản ánh sự bám sát định hướng sáng tác. Trong số 23 giải thưởng ở triển lãm này có đến 8 tác phẩm về đề tài chiến tranh cách mạng, chiếm 1/3 số lượng giải thưởng. Ba giải thưởng cao nhất là những tác phẩm mang chủ đề lớn có tầm khái quát hoành tráng, biểu hiện bản sắc dân tộc và tính thẩm mỹ cao. Đó là cuộc sống hạnh phúc của đồng bào dân tộc Tây Nguyên trở về cội nguồn (giải nhất).

Đề tài về lãnh tụ cách mạng có tác phẩm Điện Biên Phủ (giải Nhì) của Mai Thu Vân, Màu da cam, Nổi đau sau chiến (giải ba) của Đinh Rú, Tượng niệm về một con đường (giải Khuyến khích) của Phạm Sinh, Phút nghỉ ngơi bên suối (giải Khuyến khích) của Mai Ngọc Chính, Lấy thân mình làm giá súng, (giải Khuyến khích) của Lê Thị Hiền, Tổ đặc công vượt

rào (giải Khuyến khích) của Lê Duy Ứng, Chân đồng vai sắt (giải Khuyến khích) của Nguyễn Hồng Ngọc... phản ánh phẩm chất anh hùng của dân tộc đã đạt giải thưởng mà dường như ở triển lãm lần thứ ba chưa xuất hiện nhiều tác phẩm gắn với những đề tài đặc sắc như vậy. Với triển lãm định kỳ lần thứ 5 như vẫn còn duy trì mảng đề tài này với dự báo mở rộng hơn về biên độ sáng tác và phong cách nghệ thuật. Bình yên trên đảo (giải Khuyến khích) của Trần Việt Hà. Những tác phẩm hướng về chủ đề này được các nghệ sĩ thể hiện như gửi niềm tin của mình với tình yêu đất nước có liên quan đến ý tưởng sáng tạo của các tác giả. Những tác phẩm được giải ở chủ đề này thể hiện sự tái hiện tình hình thực tế đất nước. Cũng từ những tác phẩm đạt giải ở dạng đề tài này cho thấy sự mở rộng về phong cách sáng tác và chất liệu, không gian. Những chất liệu bền chắc được tận dụng như những thể nghiệm mới, kỹ thuật thể hiện được thực hiện thống nhất với phong cách tạo nét riêng cho mỗi kỳ triển lãm. Mặc dù chiến tranh đã lùi xa nhưng những triển lãm điêu khắc toàn quốc định kỳ lần sau vẫn có những tác phẩm được sáng tác mang theo đề tài này. Điều đó ghi dấu ấn dân tộc, thời đại và sáng tạo trong ngôn ngữ của nghệ thuật điêu khắc mang lại giá trị nghệ thuật cao.

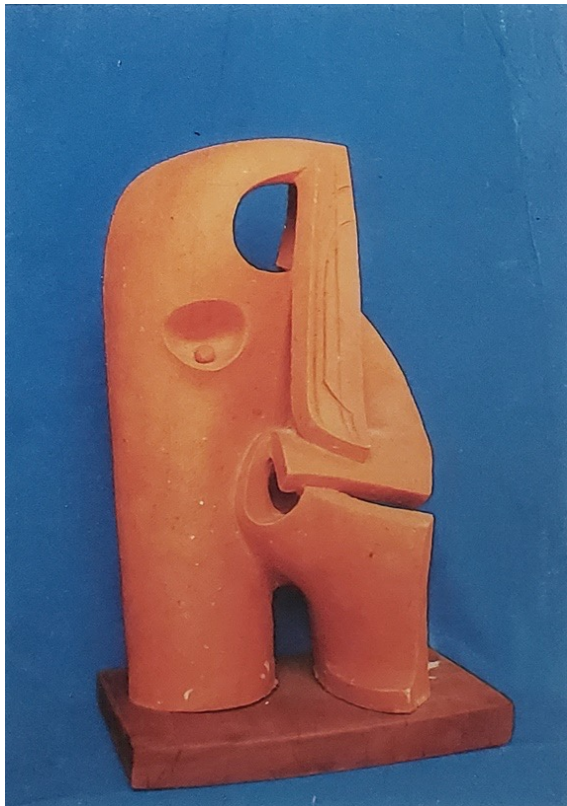
Đề tài về phụ nữ và thiếu nhi qua các tác phẩm đạt giải triển lãm điêu khắc toàn quốc

Tác phẩm Vân Dại của Lê Công Thành được trưng bày trong triển lãm điêu khắc toàn quốc lần thứ nhất được xem như dấu ấn điển hình về mảng đề tài này. Hình ảnh Vân dại mang dáng dấp của cô gái/người phụ nữ khủng hoảng tinh thần trong tư thế mềm mại ủ rũ, có lẽ đó là sự nghệ thuật hóa để miêu tả hình ảnh cô nàng Xúy Vân giả dại là một trong những nhân vật quen thuộc trên sân khấu Chèo. Cách tạo hình trên tác phẩm gây sự chú ý cho người xem bởi khuôn mặt có tâm trạng giằng xé nội tâm dại hay không dại, giả hay thật gắn với sự suy tư mà tác giả mong muốn thực hiện.

Ở triển lãm lần 2 với các giải thưởng giành cho các tác phẩm Mẹ lá chắn (giải Nhất) của Tạ Quang Bạo, Song Sly (giải Nhất) của Hứa Tử Hoài, Hai Bà Trưng (giải Ba) của Trần Thị Hồng, Trung thu (giải Ba) của Ninh Thị Đền, Đôi bạn (giải Ba) của Đào Phương. Chủ yếu những tác phẩm đạt giải này vẫn theo mạch sáng tác tả thực cổ điển truyền thống nhưng gây ấn tượng bởi sự giản lược về kỹ thuật tạo hình. Tác phẩm Song Sly mô tả hình ảnh của hai cô gái người Tày chìm đắm vào làn điệu dân tộc mệnh mang của núi rừng. Trong khi người xem lại bắt gặp hình ảnh của Mẹ lá chắn với sự căng tràn của khối, cùng sự vận động của các hướng mở được tác giả cảm nhận qua ngôn ngữ điêu khắc hiện đại.

Triển lãm lần thứ ba có những tác phẩm sáng tác theo chủ đề phụ nữ và thiếu nhi đó là tác phẩm Thiếu nữ

(giải Nhất) của Vũ Ngọc Thành, Bồng (giải Nhì) của Nguyễn Hải, Đàn (giải Ba) của Nguyễn Phú Cường, Bà mẹ (giải Khuyến khích) của Nguyễn Hoàng Huy, Xoay gôm của Phạm Văn Hải (giải Khuyến khích), Bên suối (giải Khuyến khích) của Lư Danh Thanh, Nghi chân (giải Khuyến khích) của Phan Hùng, Đàn (giải Khuyến khích) của Nguyễn Trọng Cần, Nàng thơ (giải Khuyến khích) của Lê Đình Quý, Nữ công nhân đông lạnh (giải Khuyến khích) của Võ Tấn Tánh, Mâu tử (giải Khuyến khích) của Phạm Sinh. Những giải thưởng này có thể hình dung về sự thay đổi khá rõ nét về sự đổi mới về chất liệu cũng như phong cách sáng tác của các nghệ sĩ điêu khắc. Các nhà điêu khắc đã tự đặt mình vào nguyên tắc xây dựng hình khối đến hoàn chỉnh có sự kết nối từ điêu khắc truyền thống có kế thừa, tiếp thu với ngôn ngữ điêu khắc hiện đại. Tuy sáng tác đề tài mang tính nhẹ nhàng về phụ nữ, trẻ em nhưng nhiều tác phẩm đạt giải đã bộc lộ thể mạnh về diễn tả khối chắc khỏe như trong Nàng thơ của Lê Đình Quý. Sự tận dụng cái mạch lạc cương hoạc của khối trong ngôn ngữ điêu khắc dễ nhận thấy trong Nữ công nhân đông lạnh của Võ Tấn Tánh. Sự phá cách trong tư duy tạo hình là Thiếu nữ của Vũ Ngọc Thành với cấu trúc khối hiện đại gần nhiều với nghệ thuật trừu tượng đã mang lại sự cảm nhận về cái mới trong điêu khắc.

Vũ Ngọc Thành, Thiếu nữ, đất nung
(Giải Nhất) năm 1993

Triển lãm lần thứ tư có những tác phẩm đạt giải theo chủ đề phụ nữ và thiếu nhi: Niềm vui nhỏ (giải

Khuyến khích) của Đinh Thanh; Phút nghỉ ngơi bên suối (giải Khuyến khích) của Mai Ngọc Trinh, Mẹ con (giải Khuyến khích) của Đinh Xuân Việt, Tình mẹ (giải thưởng quỹ Thụy Điển - Việt Nam phát triển văn hóa). Thông qua những tác phẩm này cũng như những tác phẩm trưng bày trong triển lãm ghi dấu ấn về chất lượng sáng tác của các nghệ sĩ.

Triển lãm điêu khắc toàn quốc lần thứ năm có những tác phẩm đạt giải mang chủ đề phụ nữ và thiếu nhi: Tuổi thơ của Hà Mạnh Chiến (Giải Ba), Đôi mắt của Nguyễn Văn Huy (Giải Ba), Cội nguồn của Nguyễn Văn Chúc (giải Khuyến khích), Shopping (giải Khuyến khích) của Lương Đức Hùng, Ngóng của Trần Văn Thức (giải Khuyến khích). Đây là những tác phẩm mang đến cùng một mảng chủ đề nhưng lại được sáng tác dưới nhiều góc nhìn, cách tiếp cận khác nhau. Với các chất liệu và kỹ thuật thể hiện những tác phẩm này mang đến những tâm sự riêng của người nghệ sĩ nhưng cũng đồng thời phản ánh đời sống thực tại của nội tâm con người. Ví như tác phẩm Ngóng của Trần Văn Thức đạt giải Khuyến khích đã đem đến sự cảm nhận cho người xem một thực tế cuộc sống hiện đại với những hấp dẫn của phong trào giới trẻ di cư lên thành phố lập nghiệp. Những hoàn cảnh như người già, trẻ nhỏ trong những gia đình khá cô đơn luôn mong ngóng người thân của mình sớm trở về. Đối nghịch với thực trạng đó thì ở tác phẩm Shopping (giải Khuyến khích) của Lương Đức Hùng lại phôi diễn một sở thích của những người phụ nữ thị thành với đời sống đô thị hiện đại. Đó cũng là nhu cầu tất yếu nhưng lại được nghệ sĩ thể hiện dưới lăng kính của nghệ thuật điêu khắc để thấy sự phát triển của xã hội, đời sống con người nâng cao. Sự đa dạng về các thể hệ nghệ sĩ ở mảng đề tài này cũng cho thấy sự khác biệt trong mỗi tác phẩm.

Đề tài về môi trường qua các tác phẩm đạt giải triển lãm điêu khắc toàn quốc

Triển lãm lần thứ hai có tác phẩm Dòng sông Mê Kông của Tạ Quang Bạo được thể hiện như sự phá cách về hình thức thể hiện treo trên cái giá thay vì cái khung hoặc bệ đỡ. Cách tạo hình con thuyền như đang bồng bênh trên sóng nước vui cùng tôm, cua, cá bình yên dưới bầu trời mây gió đến trừu tượng vô biên ở vùng đất Mê Kông.

Triển lãm lần thứ ba 1983 - 1993 có tác phẩm Cầu mưa của Đinh Rú, đến triển lãm lần thứ tư vào năm 1993 - 2003 có các tác phẩm: Lời của biển của Phạm Ngọc Lâm (giải thưởng Quỹ Thụy Điển - Việt Nam phát triển văn hóa), Khói ô nhiễm của Trương Đình Qué (giải thưởng Quỹ Thụy Điển - Việt Nam phát triển văn hóa), Đất và nước của Vương Văn Thọ (giải thưởng Quỹ Thụy Điển - Việt Nam phát triển văn hóa). Triển lãm ghi dấu sự hội nhập thế giới với sự xuất hiện của tác phẩm điêu khắc sắp đặt.

Đó cũng là những kỹ thuật, chất liệu mới, cho phép các nghệ sĩ mở rộng biên độ nghiên cứu và sáng tạo của điêu khắc là không giới hạn. Tác phẩm Lời của biển của Phạm Ngọc Lâm (giải thưởng Quỹ Thụy Điển - Việt Nam phát triển văn hóa) và tác phẩm sắp đặt Đất và nước của Vương Văn Thọ (giải thưởng Quỹ Thụy Điển - Việt Nam phát triển văn hóa), là hai tác phẩm mang phong cách thể hiện mới là sắp đặt. Tác phẩm Đất và nước được thể hiện bằng túi nilon chứa nước và bóng đèn điện màu đỏ treo rủ xuống từ phía trên, tập hợp chữ cái màu trắng và thực hiện theo bố cục xếp những túi đó vòng tròn theo hình xoay tròn ốc: Bằng chất liệu và hình thức mới, điêu khắc ngày nay đã chuyển tải, phản ánh các khía cạnh khác nhau của đời sống một cách rất đa dạng và phong phú, trực tiếp và mạnh mẽ qua các phong cách, phương thức diễn đạt khác nhau. Bên cạnh đó, điêu khắc không chỉ được chiêm ngưỡng ở dạng một tác phẩm độc lập. Nó trở nên một thực thể đa thành phần có tác động thị giác và cảm xúc mạnh mẽ, trực diện qua tương tác với môi trường xung quanh và với các yếu tố khác (âm thanh, ánh sáng), tổ hợp hình khối bằng một hay nhiều chất liệu đã có một đời sống khác, đa dạng và đa nghĩa, có thể kể câu chuyện rộng hơn, sinh động hơn, phức tạp hơn. Qua đó tạo ra không gian mở xung quanh giúp người xem không chỉ đơn thuần như những tác phẩm khác mà còn giúp người xem có thể tương tác một cách trực tiếp, đó cũng là điều đặc biệt và mới mẻ tại triển lãm.

Triển lãm lần thứ năm có tác phẩm: Chuyện quê của Kù Kao Khải (giải Nhì); Lát cắt của Phan Văn Tiến (giải Ba), Biển đông của Hoàng Mai Thiệp (giải Khuyến khích), cũng là những tác phẩm mang dấu ấn của nghệ thuật sắp đặt. Tác phẩm Những con chim của Thái Nhật Minh đạt giải Khuyến khích, được thể hiện bằng ba khối chia tầng bằng các thanh tre hội tụ của khoảng 100 con chim vừa tượng trưng vừa hiện thực nhưng đầu đó cũng phẳng phất tính trừu tượng, tượng trưng. Bởi vì nếu cần thay đổi vị trí của các hình con chim thì hoàn toàn có thể, người xem cũng có thể tương tác bằng cách ngồi cùng hoặc xoay theo nhiều chiều hướng nhìn. Từ đó những câu chuyện được mượn từ hình ảnh của những con chim cũng được lan tỏa và cảm nhận từ phía người xem. Tác phẩm Nhà cây - kính sắt của Nguyễn Ngọc Lâm đạt giải Ba, có tiếng nói rất riêng, mang phong cách mới lạ, nêu bật sự chật chội trong môi trường tự nhiên cây cối cũng phải trồng trong kính sắt, đây cũng đang là mối quan tâm thường nhật trong các đô thị. Tác phẩm chứa đựng ý tưởng hợp thời gây sự quan tâm cho người thưởng thức. Lời của biển - tổng hợp của Phạm Ngọc Lâm đạt giải thưởng quỹ Thụy Điển - Việt Nam phát triển Văn hóa, gợi ra vấn đề nổi cộm mà hiện nay con người đang quan tâm, âu đó cũng là lời cảnh báo tể nhị của tác giả muốn gửi đến chúng ta những con người của thời mở cửa.

Kù Kao Khải, Chuyện quê,
Gỗ sơn (Giải Nhì), năm 2013

Ngoài ra những tác phẩm Khói ô nhiễm - sắt của Trương Đình Quế đạt giải thưởng quỹ Thụy Điển - Việt Nam phát triển Văn hóa,... như đang vang lên những âm hưởng của cuộc sống thực tại được chất lọc qua từng cách khai thác của tác giả, đồng thời nó còn như lời cảnh báo cho một tương lai, môi trường sống của chúng ta đang rất cần được bảo vệ giữ gìn. Các nhà điêu khắc còn tạo ra nét mới trong cách đặt vấn đề, họ đã góp phần nhỏ bé cho việc bảo vệ môi trường sống và công cuộc xây dựng, phát triển của đất nước.

Kết luận

Qua 5 kỳ triển lãm điêu khắc cho thấy có nhiều tác phẩm phản ánh ở nhiều dạng chủ đề khác nhau. Tuy nhiên, Việc có nhiều tác giả quan tâm sáng tác về tài sinh hoạt được thấy qua các tác phẩm đạt giải ở mỗi kỳ triển lãm đều phản ánh rõ điều đó. Nếu trước kia công chúng chỉ quan tâm đến một số đề tài như chiến tranh, lịch sử những hoạt động thời sự của đất nước, thì nay hướng sáng tác được mở rộng hơn, đáp ứng nhu cầu thực tại hiện đại xã hội với xu hướng toàn cầu và đời sống số. Điều này còn nói lên sự quan tâm giữa công chúng và nghệ sĩ, mối quan hệ đó được đánh dấu bằng khả năng và trình độ cảm thụ nghệ thuật của công chúng ngày một mới hơn. Con người đang hướng về một xã hội tốt đẹp, mục tiêu giáo dục mỹ thuật của xã hội đang đóng vai trò quan trọng trong cuộc sống của chúng ta hiện nay thì các tác phẩm điêu khắc cũng tham gia tích cực vào mục tiêu chung đó. Những tác phẩm đạt giải trong các kỳ triển lãm đánh dấu sự thay đổi về quan điểm sáng tác và thẩm mỹ phù hợp với sự phát triển đất nước.

TÀI LIỆU THAM KHẢO

1. Bộ Văn hóa, Thể thao và Du lịch, Cục Mỹ thuật, Nhiếp ảnh và triển lãm - Hội Mỹ thuật Việt Nam (2013), Hội thảo triển lãm 10 năm điêu khắc toàn quốc lần thứ 5 (2003 - 2013) và điêu khắc Việt Nam trong giai đoạn hiện nay, HN.
2. Bộ Văn hóa, Thể thao và Du lịch (2013), *Vụng tập triển lãm 10 năm điêu khắc toàn quốc lần thứ 5 (2003 - 2013)*.
3. Bộ Văn hóa - Thông tin - Hội Mỹ thuật Việt Nam (2003), *Vụng tập triển lãm điêu khắc Toàn quốc 1993 - 2003*.